

تشکیل حکومت های ترک نژاد در ایران (حکومت های غزنویان و سلجوقیان)

غزنویان ترک بودند، ترکها در اصل در شرق و نواحی دور دست آسیای مرکزی به مرزهای ایران نزدیک شدند و همواره به مرزهای ایران حمله ور بودند و پس از مسلمان شدن. به تدریج وارد ایران شدند و یکی از راههای قدرت یابی آنها در زمان سامانیان، رسیدن به مقام سپهسالاری بود. یکی از سپهسالاران که از سامانیان ناراضی بود آلپتکین نام داشت که به غزنین رفت و حکومت غزنویان را تأسیس نمود. مشهورترین فرمانروای غزنوی سلطان محمود غزنوی بود که با گرفتن سیستان، بقایای صفاریان را بر انداخت و با حمله به خراسان و ماوراءالنهر قلمروی خود را گسترده کرد در لشکرکشی به هند ثروت زیادی نصیب خود کرد و همین باعث تکرار حملات سلطان محمود به هندوستان شد که به اسم گسترش اسلام صورت می گرفت و غارت معبد سومنات یکی از غارت های معروف اوست. پس از او پسرش سلطان مسعود قدرت را در دست گرفت و حسنک وزیر، وزیر معروف پدرش را به اتهام مخالفت با حکومت خود به قتل رساند و چون متوجه حمله به هند شد از مرزهای شمالی غافل شد و در نتیجه ترکان سلجوقی وارد خراسان شدند و مسعود پس از شکست از آنها در حدود غزنین حکومت می کرد.

آلپتکین سپهسالار منصور بن نوح سامانی بود که به غزنین افغانستان رفت و داماد او نیز که غلام او بود بنام سبکتکین به جای او بر تخت نشست و تا بلوچستان قلمرو خود را گسترش داد و پسرش محمود که از طرف نوح سامانی لقب سیف الدوله گرفته بود، پس از سرکوبی برادرش بر جای پدرش و پس از برچیدن بقایای سامانیان از طرف خلیفه عباسی قادر بالله خلیفه عباسی لقب عین الدوله یعنی دست راست دولت را گرفت.

در بیست و چهار سال سلطنت محمود، او ۱۷ سفر جنگی به عنوان جهاد به هندوستان کرد و لقب غازی یعنی جنگجوی دیندار گرفت. نام حسنک وزیر ابوعلی حسن بن محمد میکال بود که به اتهام گرویدن به مذهب اسماعیلیه بردارگشت و سلطان محمود در سن ۶۱ سالگی به مرض سل در غزنین در گذشت ولی مسعود همچون پدر مقتدر نبود و در جنگ دندانقان که بین سرخس و مرو در رمضان سال ۴۳۰ رخ داد از طغرل شکست خورد و به هرات گریخت و آخرین بقایای غزنویان بدست آلب ارسلان بر چیده شد.

بنیانگذار سلسله ی سلجوقیان، طغرل نام داشت. جد طغرل سلجوق نام داشت و به همین دلیل حکومتی که او تأسیس کرد، سلجوقی نامیده شد. پس از ورود سلجوقیان به خراسان سپاه سلطان مسعود با طغرل سلجوقی در دندانقان به سال ۴۳۰ هجری روبرو شدند که نتیجه آن پیروزی طغرل بود. او توانست از طریق خراسان، نواحی مرکزی و غربی را گرفته و تا شام گسترش داد و البته خلیفه بغداد چون حکومت طغرل را تأیید کرد طغرل نیز از او اطاعت کرد. آلب ارسلان برادر زاده طغرل بجای او نشست و در آسیای صغیر با امپراتور روم شرقی در جنگ ملازگرد رو در رو شد و توانست امپراتور روم شرقی را اسیر کند و قلمرو سلجوقیان را گسترش دهد. پس از او ملکشاه فرزندش بر تخت نشست و اصفهان را پایتخت خود قرار داد و او مشهورترین سلطان سلجوقی است زیرا با فتوحات او تصرفات سلجوقیان از شرق تا نزدیکی چین و از غرب تا دریای مدیترانه گسترش یافت علت اقتدار ملکشاه سلجوقی استفاده از وزیر مشهور خواجه نظام الملک توسی بود. خواجه نظام بناهای به نام نظامیه در شهرهای بزرگ مثل بغداد و نیشابور تأسیس کرد که محل تحصیل طلاب و تجمع دانشمندان بود و هزینه آن را نیز خود مدارس تأمین می کردند به همین خاطر عصر سلجوقیان را عصر وزیران بزرگ نامیده اند.

ولی پس از ملکشاه دو علت یکی درگیری بر سر جانشینی ملکشاه و دیگری وجود مقام اتابکان باعث تضعیف سلجوقیان شد.

اتابکان :

اتابکان چه کسانی بودند؟ اتابکان یعنی پدر بزرگان. سلجوقیان برای اداره هر ناحیه یک شاهزاده ی جوان سلجوقی را می فرستادند. ولی چون شاهزاده جوان از کشور داری اطلاعاتی نداشت شخصی بنام اتابک را همراه او میفرستادند که اتابک دارای دو وظیفه بود:

یکی ناحیه مربوط به خود را برای شاهزاده سلجوقی اداره می کرد دوم آن شاهزاده جوان را تربیت می کرد ولی گاهی اتابکان حکومت آن نواحی را در دست خود می گرفتند و یا شاهزاده را وادار به استقلال می کردند.

پس از ملکشاه سلطان سنجر بر تخت نشست در زمان او سه دشمن قدرتمند در شمال شرقی ایران حکومت سلجوقیان را تهدید می کردند:

دشمن اول: قراختاییان بودند که در آنسوی ماوراءالنهر قرار داشتند و سلطان سنجر از آنها شکست خورد.

دشمن دوم: ترکان غز بودند که پایتخت سلطان سنجر شهر مرو را تصرف و خود سلطان سنجر چندین سال در اسارت به سر می برد.

دشمن سوم: خوارزمشاهیان بودند که در سرزمین خوارزم در شمال خراسان بودند و از سلطه ی سلجوقیان در آمده و اعلام استقلال نموده بودند.

اسماعیلیان :

در دوره ی سلجوقیان شیعیان اسماعیلی که اعتقاد به امامت اسماعیل فرزند امام جعفر صادق (ع) داشتند به رهبری حسن صباح در ایران فعالیت گسترده داشتند. حسن صباح شخصی زیرک بود و توانست طرفدارانی بدست آورد. مرکز فعالیت او قلعه ی الموت در نزدیکی قزوین بود. حسن صباح و اسماعیلیان مخالف سلجوقیان بودند و خواجه نظام الملک توسی بدست پیروان حسن صباح به قتل رسید؟

بیشتر بدانیم ...

جد طغرل سلجوق بن دقاق بود که در زمان سامانیان طایفه خود را به کنار سیحون آورد و میکانیل پدر طغرل آنها را به حوالی بخارا کوچ داد و تا زمانی که سلطان محمود زنده بود پسران میکانیل که سه تن بودند جرأت نزدیکی به خراسان را نداشتند. ولی طغرل در زمان مسعود در دندانقان که بین مرو و سرخس بود جنگی در گرفت و با پیروزی بر مسعود تا نواحی مرکزی ایران را گرفت و پس از یک سال محاصره اصفهان در سال ۴۴۳ آن را تسخیر کرد و پس از ورود طغرل به بغداد به فرمان خلیفه قائم بامرالله در جمعه هشت روز به آخر ماه رمضان سال ۴۴۷ هجری بنام طغرل خطبه خوانده شد و با ازدواج خلیفه قائم بامرالله با خدیجه ارسلان خواهر آلب ارسلان و برادرزاده طغرل، بین دو خاندان عباسی و سلجوقی پیوند خویشاوندی برقرار شد و طغرل به الملک المغرب و المشرق ملقب شد. او در هفتاد سالگی به مرض رعاف یعنی خون دماغ در تجریش تهران در گذشت و جسدش را به ری بردند و در محل امروزی برج طغرل دفن کردند. آلب ارسلان با امپراتور روم «رمانوس دیو جانوس» در جنگ ملازگرد نبرد کرد و او را اسیر کرد و وقتی امپراتور را نزد آلب ارسلان آوردند سلطان ابتدا سه تازیانه بر سر او زد و گفت: چرا به دعوت صلح من جواب قبولی ندادی؟ امپراتور از شدت تأثر پاسخ داد که دست از بردارد و هر چه می خواهد بکند. آلب ارسلان را دل بر او سوخت و وی را آزاد کرد و پیمان صلحی به مدت پنجاه سال با او بست و امپراتور تعهد کرد معادل یک میلیون و نیم سکه ی طلا به آلب ارسلان بدهد. آلب ارسلان در ماورالنهر در سرکوبی یوسف خوارزمی زخم برداشت و مرد و جسدش را در مرو بخاک سپردند.

ملک شاه در ۱۷ سالگی به همت خواجه نظام الملک که سی سال وزارت کرد به سلطنت رسید.

در زمان ملک شاه و به همت خواجه نظام الملک رصدخانه ای تأسیس شد و حکیم عمر خیام و گروهی منجم به اصلاح تقویم پرداختند. در سال ۴۷۱ تقویمی ایجاد شد که بنام جلال الدین ملکشاه معروف به تقویم جلالی است. سنجر پس از سه سال و اندی اسارت در نزد غزها از بیم که مبادا زنش در دست ترکمانان اسیر بماند حاضر به فرار نشد تا اینکه همسرش در گذشت و سلطان به همدستی چند تن از پاسبانان، خود را به قصد شکار به کنار جیهون رساند و به مرو آمد و بر تخت نشست و پس از یک سال از غصه ی این شکست و مرگ همسرش در قوچان بیمار شد و در گذشت.

مقبره سلطان سنجر در مرو

مناره ی مسجد جامع ساوه از آثار دوره ی سلجوقی

آدرس لينك صفحه : www.amouzeshelmi.ir/tarikh/2/07/tarikh-2-7.htm

اجرا و پشتيباني توسط مؤسسه فناوري اطلاعات كاشف